

nog ugljenara i ložača bio popeo do strojara -" makinista." Kad bi iz svijeta došao kući na odmor, prsluk mu se sjao od teškog zlatnog lanca, ^{ko} koji su visjela dva tri krupna privjeska od iste plemenite kovine. U tuđem gradu naučio je da to svoje "gospodstvo" čuva. A tako i majka, rođena malograđanka. Ona je pored toga bila od prirode blaga, ljubezna, manira umiljatih, finih. A kako nam je tek izgledao stan. Nevelik: tri sobe i dvije " salice", ali kakav ~~red~~ u njema! ~~At~~ A sve jednostavno, skromno. Da, ali je svaka stvarca pod prstima moje majke poprimala nešto od njene duše. Sve, od starog u svijetu nabavljenog sata pod staklenim zvonom, od "galanterija", što ih je otac donosio a mati ukusno poredala na stolu pred velikim ogledalom ili u "vetrini," pa do ukvirene slike carsko kraljevskog para. Treba znati, da su i moji roditelji bili svoje vrste "Austrijaki". A pomalo i " ~~šorgezići~~" - i nehotični nosioci izvjesne, već dobrano izrođene tradicije onog feudalnog gospodstva, što i u Lovranu, sijelu negdašnjeg "kapetanata" ostavilo svojih tragova. Ostalo je pridonosila blizina Rijeke, merkantilni ^{grad} sa živom lukom, u kojoj se nije samo tovarilax~~xx~~ i istovarivala roba, već su se u njoj i oko nje ukrštavali utjecaji daleke, a što je najgore i bliske tuđine. Sve se to odrazivalo na čudi i životu naših ljudi sa posljedicama ne uvijek ^{dobrim i} ~~zdravim~~, osobito u pogledu nacionalnom~~xxxx~~.

Događalo se naime, da su se sa stranim običajima - sve bržim tempom - gubile stare domaće tradicije, dok se u kuće sve upornije uvlačila tuđinska riječ. U Lovranu - talijanska, iako sa bogatom primjesom naših izraza, u mnogo slučajeva nagrđenih, izobličjenih. Isprva se tim "dijalektom" govorilo u dvije tri takozvane "bolje" kuće, ali što je djelo odnarođivanja u školi otimalo većeg maha, to se uporaba njegova sve većma širila i pod skromnijim krovovima.

U Kraju ^{našem} ~~malom~~, ~~secesu~~, čulo se - uz sasvim neznatan izuzetak - samo hrvatski. Pored toga ono dvoje staraca u našem domu, naši nonići, nisu - da tako kažem - umjeli ni beknuti talijanski, pa se već i zbog njih u kući moralo govoriti hrvatski. Lovranska "nonica" možda je i znala koju talijansku, ali je - kao i drugi njenih godina - govorila samo "po našu." I tako je to troje naših starčića stvaralo u kući tri bedema, o koji se je u nas tuđi govor odbijao, na veliku moju sreću. I ja se ne čudim, što mi one tri drage sjene nisu ni danas iščezle

iz pameti.

Iz svijeta otac je doduše preporučivao majci, da s djecom govori talijanski, ali nije išlo. Sredina, u kojoj smo provodili svoje dane, ona ^{isako nekakva} krajska, ^{inad} bila je jača. Osim toga majka je imala da vodi brigu o sva četiri kućna ugla, pa nije imala kada da se bavi još i tim ^{mladom kakavom} lekcijama, ^{u finom tal. jeziku.}

I tako je meni već onamo od poroda ušla u krv naša riječ, dakako ne ona čakavska, koja je u ušima naših "borgezića" zvučila kao seljčka, "vilanska", već ona čakavska, koja je tim istim ušima zvonila finije, gospodskije.

O nekakvoj hrvatskoj, nacionalnoj svijesti ni tračka, razumije se - ni kod mene. Jezik se je zvao hrvatski, ali su vrlo rijetki bili oni, što su sebe nazivali Hrvatima. Lovranski učitelj, slovenski renegat, o kome govorim drugdje, starao se, da nam to ime učini što mrskijim i odvratnijim. U školi je nas, "gradsku djecu" odvajao od "vanjšćaka". Mi u prvim klupama, oni iza nas u posljednjim, mjera, koju su mnoge "gradske" majke odobravale. I u našoj kući vrijedilo je pravilo: daleko od ^{"čovana!"} "vilanske" ~~djece!~~

Da, ali ⁿⁱ sve to nije moglo u meni da uguši ljubav k mojoj dragoj "čakavskoj" riječi. Ta me je naklonost prema njoj pratila i u fiumansko-madžaronskoj gimnaziji koju me je moj vajni~~l~~ lovranski učitelj - iskoristivši majčino i moje nepoznavanje prilika - gurnuo.

Sa mnom su u razredu bila dvojica ^{čaka-} čini mi se - iz Bačke, sinovi željezničara nastanjenih na Rijeci. Htjeli ili ne htjeli, morali su da polaze mađarske škole, za vrijeme odmora našli bismo se uvijek zajedno i razgovarali: oni-kako se u nas govorilo - tvrdo hrvatski, a ja po moju-čakavsku. Ostali moji školski drugovi, Fiumenci, nisu marili za mene, pa ni ja za njih. Među njima jedan sam izuzetak: sin nekog majora Nijemca, profesora Pomorske vojne Akademije. Stanovali smo u istoj kući. Njegova mati, lijepa Dalmatinka, govorila je pravilno hrvatski. Nekako me zavoljela i ja sam bio njihov svagdašnji gost.

Za čudo: ni ja ni taj moj drug nismo se nikako mogli snaći u onoj mađar-skoj školi i naši se razgovori često okretali oko toga, kao ćemo iduće jeseni preći u hrvatsku gimnaziju. Staviše, mi smo se o tom i propitali i do-

4

bit ćete primljeni
bili odgovor: ~~da~~, ali uz uslov, ^{gde} da zbog slabog poznavanja hrvatskog jezika po-
novine ~~xx~~ prvi razred...

Mome drugu to nije bilo ~~praxxx~~ po volji. Ni meni. Evo za što: Ne~~x~~ sjećam se koliko smo plaćali za moje prehranjivanje, ali mi je padalo u oči, kako je majci ponekad bila teška i ona svotica. Te ja na završetku školske godine smisli-
ve na jedno:
da se u onu školu više ne vratim. Radije ću u neki dućan...

Majka se u početku suprotnu. Pravi šegrt ^{veli,} mora da je i u trgovini spretan, a kako bih se ja tamo proveo sa svojom neizlječivom nezgrapnošću? Pored toga u-
pozoravala mati- početnik mora da ima dobre oči, a kud bih ja ovako kratko-
vidan?

-Ne-ne! Niti si ti za dućan, niti je trgovina za tebe! Tvoje mjesto može biti samo u školi!

Stao sam dokazivati, kako će i njoj biti lakše, kad joj više ne budem na teret. Nije koristilo. Ali pošto sam uporno ostajao pri svojoj odluci, da me više ona škola ne će vidjeti, popustila najzad i ona, i nas se dvoje jednog dana uputismo na Rijeku u potragu za dućanom, koji će biti spremam da me primi.

Našli smo ga na uglu malo niže pravoslavne crkve. Trgovina s ~~xxxx~~ raznim običnim stvarima. Brašno, kolonijalna roba, konzerve, šećer, slana riba, pa duhan, lokalne novine, ama svega se nalazilo u dućanu moga gazde Bastijančića.

Čovjek je to bio srednjih godina, ugojen, okrugao, rijetko bi se naljutio. Žena mu, vrlo dobro uzdržana, i ona dobroćudna. Dok su njih dvoje posluživali, dotle sam ja opravljao, što su mi nalagali. Radio, čistio, zamatao zavežljaje raznosio ih, one krupnije u voziću, *ili prema nekom brodu ili inaiće* što bih ga gurao ulicama gradskim.

Ponekad mi je to ugađalo, ali nisu bili rijetki trenuci, kad sam žalio za školom... Ali ~~Ne~~ za onom mađžarskom! I zaista, mene je od on-e škole sve odbijalo. I sada. Od profesora jedan mi je sâm ostao u pameti: Mađžar Fest, koji je kasnije izišao na glas kao historik grada Rijeke, iako se o njemu tvrdilo, da je u svojim raspravama ^{polasiti} prilično objektivan, ja sam, u kasnijim godinama, dolazio nerijetko u priliku, da ga pobijam. Ja- njegov bivši učenik.

Ipak su mi od onoga doba ostale u pameti duboko urezane tri uspomene. Jedna na pantomine, što sam ih gledao u "Fenice" na kraju cirkuskih programa. Ne-